

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XX.

U. „Lama je nekoliko kozi podobna, nekoliko pa je podobna kameli.“ — Ali nimamo za kamelo svoje besede slovanske?

T. Imamo jo imamo, pa so nam jo hotli eni že utajiti.

U. Sej sem res čital ali v Novicah ali v Glasniku nekaj o tem.

T. Ali pa v obeh, ker v obeh se je bralo po Miklosiču: „slavi a gothis habent“. Drugi pa pravijo: „gothi a slav is habent“. V gotiškem se glasi ulbandus, v slovanskem pa velblod ali velblud.

U. Ako se prav spomnim, smo se učili nekda v prav lepo slovenski pisanih zgodbah svetega pisma, kako so se sprehajali stari očaki s svojimi velbludi, koliko velbludov ali velbljudov je imel pobožni Job pred nesrečo in koliko jih je imel potlej itd.

T. Kakor imamo za élephas (Elephant) slovensko besedo slon, tako jo imamo tudi za kamelo.

U. „Ti si právi slon!“ pravi Slovenec v norcéh človeku, ki se vedno sim ter tje potika in naslanja po vsih kotih in voglih.

T. In Glag. Cloz. se bere: „slon' elephas, quia credunt, hoc animal somnum capere inclinatum (slon' é) ad arborem“. Oróslan (Gutsman, Murko i. dr.) v pomenu lev je pa iz jutrovih jezikov (tudi v turškem), in boljše je rabiti sploh evropsko besedo lev.

U. Ali znaš skazati, da je gotiško ulbandus iz slovanskega velblod, ne pa slovansko iz gotiškega?

T. To nam skaže prav lepo učeni prof. B. Jülg (v Zeitschf. f. vergl. Sp. in cf. Jireček Königl. H.), ter pravi, da je beseda ulbandus v gotiškem samitna in se iz njega ne da razlagati; v slovanskih jezikih je pa sploh (v stsl. vel'blūd' in vel'būd', polj. wielblad, čes. velbloud, rus. verbljud, celo litv. verbludas), in ima domač pomen itd.

U. Kaj neki pomeni?

T. Vel ali viel (viel), je to kar velik, a, o; v

sostavah je prav pogostoma: rus. velmožnij, pol. wielmożny, čes. veleslavny, velryb ali velryba, pol. wieloryb (Wall — Wallfisch, der grosse Fisch), slov. velelepi, velečestni, veličastvo itd.

U. Ali ne tudi Velehrad, Veli — ali Véliki grad?

T. Tudi, in ravno na Velehradu sem vidil Slovanov vsake verste, vsake noše, zlasti Hanakov mnogo v prav pisanih oblačilih. Mislil sem si, kar se vidi zdaj tu skupej, imajo Slovani krog in krog po svetu. Pa tudi v jeziku so Hanaki imenitni, kakor sploh Slovaci in Slovenci. Hanaki imajo besedo bloud, blúd, po svojem narečji bloud (ein dummes Thier, lat. brutum), zlasti bloudek, bloudi (die grossen Hausthiere); velbloud (Kamel) je po tem takem: „das grosse dumme Thier, das grosse Hausthier“. — In iz slovanskega so dobili Gotje svoj ulbandus. Res se bere v stsl. oblika vel'bôd', pa tudi vel'blôd', in žive narečja imajo sploh l, v rus. verbljud, v litv. verbludas, v slov. velbljud (Ravnikar). Kako bi bili Gotje prej poznali kamelo (ulbandus), kakor Slovani, ki so tudi prišli iz Azije!

U. Sej so nam Nemci že marsiktero našo ukrali!

T. Pa so marsiktero že tudi nazaj dali. Tako jih je mnogo menilo, da je slovenski plug nemška beseda Pflug; ali Grimm sam, ki se mu je stika pfl- sumna zdela, je spoznal, da je plug slovanska beseda. Taka je z imenom steklo, dasiravno ta bistri jezikoslovec tega še ni verjel. Steklo pravijo je gotovsko stikls (zdaj le v pomenu Becher); v slovanskih jezicah je pa vzajemno že od nekdaj v splošnjem pomenu (vitrum, Glas): stsl. st'klo, rus. steklo, pol. szklo (nam. szkło), čes. sklo, litv. stiklas, rum. stiklë, sloven. steklo (cf. steklenica Glashütte in Unterkr. bei St. Barthelmä, sklenica Flasche in Wochein — Metelko; sklen Jap., Koseski. Izpeljuje se pa steklo iz s-tek-lo (das Zusammengesessene). — Tako tudi velblud ali velblod (Ungethüm, ein grosses Vieh, cf. slov. blod, bloditi). Mogoče je pa vendar, da je gerški élephas in latinski elephas, elephantus sorodnega pomena z velblod in ulbandus (cf. A. Pictet Zeitschr. f. vergl. Sprf.).

XXI.

U. „Časi slast serce napaja, časi jok pelini sp et.“ — Poslednjo besedico pišejo naši knjižniki sopet in zopet, kakor tudi soper in zoper.

T. In opet, zlasti v hrovaškem, v českem spēt, zpet in na zpátek. Sploh pa govorijo stari ljudje, stari Slovenci, oboje: *sopet* in *supet*, *soper* in *super*, celo *zupet* in *zuper*.

U. Večidel pravijo vendar le *spet*. — Kako se pač razlaga, da pišejo to besedico tolikanj različno?

T. Dobrovski ima obliko *vspet'* (retrosum) a *petā*; Miklošič piše v stsl. *opet'*, *v'spet'* in *v'zopet'* (retro, retrosum, e contrario); nsl. *opet*, *zopet*; srb. *uzopet*, na *opet*; čes. na *zpatek*, *zpátky*, *zpátkem*, *spēt*. — Iz tega se kaže, da se ima izpeljevati iz *peti*, pnem in *vz* ali *so*, *sū* (con, cum), zdaj *s* in *z*, torej *vz-* *peti* ali pa *s-* *peti* t. j. skleniti, zvezati prejšnje z naslednjim, ali tudi *o-* *peti* v tistem pomenu (retrosum, wieder, abermal, um —).

U. Potlej bi se prav pisalo *vzpet*, *vspet*, *spet*, kakor *vzpeh*, *vspeh*, *speh*.

T. Čudo res, da se naši *vtorkarji* in *sopravci* niso poprijeli že pisave *vzpet* ali *saj vspet!* — Da je resnična ta razlaga, nam spričuje ravno *opet* (iz *o* — in *peti*), in *Vodnik* ima *spēt* in *sopēt*, obakrat *é* zaznamvan, in glagol *spētovam*, *pospētovam* (itero, reitero), *spētivam* (iterativus).

U. Kakova pa je *zopet* in *zpet*?

T. Ker se pred terdim *p* v slovenskem sliši *s*, in ker sicer ta predlog po naslednjem glasniku spreminjamo, je torej v slovensčini napak *zpet*, prav pa je *zopet*, *z* pred samoglasnikom *o*, in sploh se skorej izrekuje *zopet*, in v sedanji pisavi je celo sprejeta in vterjena že ta oblika. Ravno to velja od oblike *zoper*, *zopernik* itd.

U. Ali je *zoper* ali *soper* tudi tako sestavljeno, kakor *zopet* in *sopet* ali *spet*?

T. Ako se ne motim, se razlaga 1) iz stsl. *prēti*, kar pomeni *a*) *fulcire* (podpreti, podpora) in *b*) *contendere* (opora, opreti se impingere, prénije pugna, prja in rasprja contentio, actio, sūpr', sūpernik' ali bolje sūpr'nik' adversarius), in od tod *sūper* ali *soper* (contra, adversus, wider, gegen); ali pa 2) iz stsl. *prati*, kar pomeni *calcitrare*, *salire*, in od tod stsl. *vyspr'* *supra*, *vyspr'n'* *supernus* (cf. *vysok'*, *visji-viši*, in lat. *super*, *supra*, *laški sopra*; tudi hrov. *suprot-ti*).

U. Kaj mi je misliti o pisanji *soper* in *super*, *supet* ali *zupet*?

T. Kakor smo pri nekterih ohranili *so*: *sopraznik*, *sosed*,

soteska, soderga itd., tako se sme 'pisati tudi soper in soperet. Béjala bi mnoge pisava supet, zupet, super, dasiravno živi stari Slovenci dostikrat še tako izgovarjajo, in o. Marko tudi piše: super mene in meni super, v obeh sklonih, kakor ga imamo še sedaj. Murko ima celo oblike zoper in zopert (contra), zopern, zopernik in zopertnik, zópervati in zópertvati, ki so navadne med štajerskimi Slovenci. — Sicer pa primeri o tem I. Jezičnik XLIII.

U. Po staroslovenski, ako te prav umem, bi mógli naši kračmani pisati sôpr, ne pa soper! — V omenjenem razgovoru lanskega Jezičnika si pa govoril o pisavi so in se; morebiti komu v misel pride pisati sepet ali celó zepet! — Se véda, še sepetcev se nam manjka, sej imamo cepcev in cepetcev že dosti in dovolj!

T. Ti si pa poredin.

U. Sem sem poredin, in želim tudi poredu ostati in se ravnati vékoma!

Podučno berilo za mladost.

X. *)

Zemlja.

Evropa je naj imenitnejši del zemlje, zato ker je v nji naj več izobraženih in mogočnih ljudstev. Tu so štiri cesarstva: avstrijsko, francosko, rusko in turško; je 15 kraljestev in še več, vkup 50, večjih in manjših oblasti. Ta del zemlje meri 182,500 □ milj in ima 240 milijonov prebivavcev. — Azija je zibka človeškega rodu, od koder so se razšle in razširile ljudstva po vsem svetu, in je naj večji del zemlje, ker meri blizo 800,000 □ milj in šteje do 755 milijonov prebivavcev. — Afrika meri 544,000 □ milj in ima kakih 100 do 150 milijonov prebivavcev. Amerika je nam še le znana od leta 1492. Najdil jo je Kristof Kolumbus. Ta del zemlje meri blizo 700,000 □ milj in ima kakih 60 milijonov prebivavcev. — Avstralija je večidel na morji, kjer ima 700 otokov in šteje 160,000 □ milj in le kake 2 — 3 milijone prebivavcev.

*) V zadnjem listu je tu številka XI namest IX.